

MANTENIR VIVA LA MEMÒRIA. EVOCACIÓ DE MERCÈ AVENTÍN I PUIG

TERESA VINYOLES VIDAL¹
Universitat de Barcelona

Es fa difícil escriure unes pàgines sobre algú que ens ha deixat. No és fàcil parlar de la Mercè que ens va anar deixant a poc a poc al llarg d'una dura malaltia. Les historiadores, els historiadors, no sé si som del tot conscients que ens passem la vida dialogant amb els qui van viure en altre temps i que fa anys que van finir la vida. És perquè perduri la seva memòria, la nostra memòria col·lectiva, que fem recerca històrica. Ens hauria de ser fàcil, doncs, parlar de la mort, dels difunts, encara que siguin persones que hem conegut plenes de vida i de les quals ens queda el record; però no és fàcil.

Hem de recordar avui la Mercè Aventín i Puig professora, historiadora, companya; pensem també en la dona, esposa, mare, àvia, no voldria oblidar el seu especial interès per la història de la família, amb títols explícits com ara *Família i unitat d'explotació*,² o bé amb referències que podrien quedar amagades darrere de títols com *La societat rural a Catalunya en temps feudal*.³ En el seu pensament sempre hi havia la família, la seva família, recordo com parlava abans dels seus pares, després dels seus néts, feia treballs en comú amb el seu marit. Penso que l'interès pels nexes familiars traspuen sovint les seves obres.

La Mercè, historiadora incansable, va beure de les fonts medievals, que va estudiar amb rigor per apropar-se a diversos temes, però jo voldria destacar especialment el seu arrelament a la terra: els pobles del Vallès, especialment

1. E-mail: teresavivi42@gmail.com

2. A *Història agrària dels Països Catalans*, vol. 2 (edat mitjana) (2004), Ed. Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació - Edicions Universitat de Barcelona, p. 147-504.

3. Barcelona, Columna, 1996.

Vilamajor, motiu de les seves primeres recerques; a ella es deuen les obres de referència sobre la història d'aquesta vila.⁴ No va deixar mai d'estudiar la pagesia, la societat rural, des de diversos aspectes, en definitiva el feudalisme, sobre el qual va teoritzar. I més enllà de la societat i l'economia camperola, hi ha la història del país, la història de Catalunya, a la qual se sentia lligada, compartint la seva tasca de recerca científica amb obres de divulgació històrica sobre els orígens de Catalunya,⁵ tasca difusora que sovint no fem els medievalistes, ni les medievalistes, i a la qual ella es va dedicar amb el mateix rigor que en les recerques de microhistòria i les formulacions teòriques.

En aquest sentit voldria recordar una frase extreta d'una obra que va publicar la Mercè Aventín, conjuntament amb Josep Maria Salrach, ja fa anys, sobre els orígens de Catalunya. Deia: «En la història dels pobles hi ha quelcom que lliga el present amb el passat, el fet de saber-se, sentir-se, o simplement ser hereus o, si voleu, producte d'una trajectòria històrica determinada». ⁶ És aquest lligam del present amb el passat que dona sentit a la memòria històrica.

Vaig conèixer la Mercè els anys vuitanta del segle passat, quan essent jo professora ajudant al Departament d'Història Medieval Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona ella es va incorporar com a becària, i durant algunes hores ens férem càrrec de la biblioteca del departament. Ambdues érem deixebles del doctor Manuel Riu. Ambdues vàrem deixar temporalment el departament, ella es va incorporar a l'Escola Universitària de Formació del Professorat, per retornar al Departament després d'una estada a París. Companyes de nou en la tasca de docència a la facultat des de 1992, davant els símptomes de la seva malaltia vaig assumir algunes de les seves classes, i conservo una carpeta a l'ordinador que diu «classes de la Mercè». Recordo la Mercè, la seva alegria, la seva veu. Recordo la professora dedicada als seus alumnes, la dona forta que tenia cura dels seus, que feia recerca i ensenyava història a la universitat.

Per acabar voldria que féssim una ullada a la darrera obra que va publicar, un recull de set articles que ella mateixa va triar entre les seves obres, per al seu comiat. Ens pot sorprendre el títol amb el qual va voler encapçalar el llibre

4. *Vilamajor 872-1299, de la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*, Sabadell, AUSA, 1990.

5. *Història medieval de Catalunya* (1998), Barcelona, Proa, entre d'altres.

6. Josep Maria SALRACH; Mercè AVENTÍN (1977), *Conèixer Catalunya. Els orígens històrics*, Barcelona, Dopesa, p. 7.

*Vivències i sentiments de la mort: microanàlisi de famílies i comunitats rurals en temps feudals;*⁷ també ens pot sorprendre la tria i fins i tot l'ordre en què va situar els textos, però coneixent la Mercè res no és sorprenent, tot té el seu sentit.

Ens pot meravellar que aquesta medievalista comenci amb un estudi sobre el castell de Llinàs al segle XVI, però és ben coherent, com diu ella mateixa, la societat que reflecteixen els documents que estudia resta encara sota la forta empremta del sistema feudal. Sense moure's del Vallès torna enrere en el temps per parlar de Vilamajor als segles XII i XIII. També la resta d'articles, com no podia ser d'altra manera, ens ofereixen recerques sobre història de la pagesia; considero de gran interès la *Contribució a una teoria de la pagesia*, on analitza la família pagesa, l'economia, la comunitat rural, la societat englobant l'autoabastiment, la sostracció, el mercat, tant el mercat de productes agraris com el de diner, de terres i de rendes.

Dos dels articles ens apopen al tema de la mort que per exprés desig de la Mercè dona títol a l'obra: «Mercat de rendes, mercat de salvació», on estudia el que ella anomena censos per l'eternitat, per mitjà de la documentació de diverses parròquies vallesanes. Aprofundeix encara més en el tema en l'article «La familia ante la muerte; el culto a la memoria», article del qual m'arrisco a traduir aquesta frase: «La memòria va representar i representa el darrer lligam que unia i uneix els difunts amb els éssers vius [...] la memòria dels morts formava i forma part de tots els instants de la vida de la família rural o urbana, sense distincions de classe o estrat social».

Però la Mercè, que va voler començar parlant de la mort, no va voler acabar el llibre amb aquest article, hi va afegir encara un estudi que parla de les ordinacions de les viles-mercat catalanes sobre el comerç i consum del vi, entrant en un tema de recerca que li interessava sobre els mercats rurals, i en certa manera desdramatitzant l'obra.

Recordem les teves recerques i també el teu somriure.

7. Es tracta del volum d'homenatge que li va dedicar el Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, Universitat de Barcelona, 2014.

BIBLIOGRAFIA DE MERCÈ AVENTÍN

- (1977) (amb J. M. SALRACH). *Orígens històrics*. Barcelona: Dopesa.
- (1978). «Ferran d'Antequera: el pactisme i la continuïtat de la política mediterrània». A: SALRACH, J. M. (coord.), *Història de Catalunya*. Vol. III. Barcelona: Salvat Editores.
- (1978). «Dificultats materials i revolució al camp entre 1350 i el 1500». A: SALRACH, J. M. (coord.), *Història de Catalunya*. Vol. III. Barcelona: Salvat Editores.
- (1978). «Del domini carolingi a la independència». A: RIU, M. (coord.), *Història de Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Salvat Editores.
- (1978). «Les relacions amb els sobirans hispano-cristians». A: RIU, M. (coord.), *Història de Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Salvat Editores.
- (1978). «El papat i el principat de Catalunya». A: RIU, M. (coord.), *Història de Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Salvat Editores.
- (1980). «Sant Pere de Vilamajor, 1000 anys enrera». *Butlletí del Centre d'Espali de l'Arciprestat de Sant Celoni*, núm. 21, Sant Celoni.
- (1981). *Sant Benet d'Espells i la Catalunya de l'època romànica*. Sant Sadurní d'Anoia: Conselleria d'Ensenyament i Cultura de l'Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia.
- (1981). *Història de Catalunya. Dels orígens al segle XX*. Barcelona: Gremi de Filatèlia de Barcelona - BARNAFIL.
- (1984). «Oceanía: de la etnologia a la historia. Pobladores y descubridores». A: *Historia Universal*. Vol. 21. Barcelona: Salvat Editores, 1984.
- (1984). «Oceanía contemporánea. La colonización y los imperialismos». A: *Historia Universal*. Vol. 30. Barcelona: Salvat Editores.
- (1985). *Jofre de Rocabertí i Montcada. Senyor feudal i cabdill militar*. Barcelona: Graó.
- (1985) (amb J. M. SALRACH). *Conèixer la història de Catalunya. Dels orígens al segle XII*. Barcelona: Vicens Vives.
- (1987). *Estado y ciudad en la Europa carolingia*. Madrid: Historia 16.
- (1989) (amb J. M. SALRACH). «Le rôle de la monarchie dans les révoltes paysannes de la péninsule ibérique (XIII-XV siècles)». A: *Révolte et société. Colloque International*, I. París.
- (1990). *Documents per a la Història de Llinars del Vallès*. Llinars del Vallès: Ajuntament.
- (1990). *El Castell Nou de Llinars del Vallès (1548)*. Llinars del Vallès: Ajuntament.

- (1990). *Vilamajor, 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*. Sabadell: AUSA.
- (1991). *Llinars i la seva història*. Llinars del Vallès: Ajuntament.
- (1991). «La Vilanova de Vilamajor. Poblament i heretament en els segles XII i XIII». *Miscel·lània en homenatge al P. Agustí Altisent*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- (1993). «Mercat de rendes, mercat de la salvació». A: Sánchez, M. (comp.). *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajo medieval*. Barcelona: CSIC.
- (1993). «El crèdit a pagès als segles XIV-XVI. Sobre la lògica econòmica del mercat de rendes». *Pedralbes*, 13-II. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- (1994). «Propietat i possessió a la vila i al terrer. Unes notícies de la societat vallesana». *Lauro*. Granollers: Museu de Granollers.
- (1994). «Terra i societat al Vallès Oriental (segles XIII-XVI). Investigació sobre els mecanismes de comportament econòmic de la pagesia tradicional». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, V.
- (1994). «La mutació feudal o el debat sobre el canvi social». *El Contemporani*. Barcelona.
- (1995). «La vila-mercat de Sant Celoni. Dels temps medievals al segle XVI». *L'Avenç*, 188, Barcelona.
- (1996). «Estructures familiars i successió al món rural i urbà. Segles XIV i XV». A: BELENGUER, E.; CUADRADA, C. (coord.). *La forja dels Països Catalans. Segles XIII a XV*. Vol. III. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1996). «La família Solà de Sanata. Llinars del Vallès». A: BELENGUER, E.; CUADRADA, C. (coord.). *La forja dels Països Catalans. Segles XIII a XV*. Vol. III. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1996). «L'evolució de la masia a la baixa edat mitjana». A: BELENGUER, E.; CUADRADA, C. (coord.). *La forja dels Països Catalans. Segles XIII a XV*. Vol. III. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1996). «El calendari agrícola». A: BELENGUER, E.; CUADRADA, C. (coord.). *La forja dels Països Catalans. Segles XIII a XV*. Vol. III. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- (1996). «Del dot als capítols matrimonials». A: BELENGUER, E.; CUADRADA, C. (coord.). *La forja dels Països Catalans. Segles XIII a XV*. Vol. III. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1996). «Les dimensions de les famílies. Nombre de fills i esperança de vida». A: BELENGUER, E.; CUADRADA, C. (coord.). *La forja dels Països Catalans. Segles XIII a XV*. Vol. III. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1996). «La comunitat domèstica». A: BELENGUER, E.; CUADRADA, C. (coord.). *La forja dels Països Catalans. Segles XIII a XV*. Vol. III. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1998). «El políptic de béns i censos de Sant Pere de Vilamajor. A: SALRACH, Josep M. (coord.). *La formació de la societat feudal, segles VI-XII*. Vol. II. DE RIQUER, B. (dir.). *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1996). «Relacions catalano-occitanes i expansió ultrapirenaica (s. XII)». *Nadala de la Fundació Jaume I, XXX*. Barcelona.
- (1996). «Les Croades i l'islam del Proper Orient», dins del dossier «Les Croades ara fa 900 anys». *L'Avenç*, 208. Barcelona.
- (1996). «*La societat rural a Catalunya en temps feudals*. Barcelona: Columna.
- (1998). «El crèdit a les comunitats rurals: interès o solidaritat?». A: BARRULL, J.; BUSQUETA, J. J., i VICEDO, E. (ed.). *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- (1998) (amb J. M. SALRACH). *Història Medieval de Catalunya*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya - Proa.
- (1998). «Els masos a la baixa edat mitjana. Família pagesa, petita explotació i mercat». *Quaderns*, 19. Banyoles.
- (2000). La familia ante la muerte: el culto a la memoria». A: *La familia en la Edad Media*. XI Semana de Estudios Medievales. Nájera.
- (2000) (amb J. M. SALRACH). «La explotación de la viña y el mercado de la tierra vitícola en la Cataluña medieval». A: DA PASSANO; M.; MATTONE, A.; MELE, F., i SIMBULA, P. F. (ed.). *La vite e ilvino. Storia e diritto (secoli XI-XIX)*. 2 vol. Roma: Carocci editore.
- (2001) (amb J. M. SALRACH). «Documents d'història medieval de Gualba i el Baix Montseny». *Monografies del Montseny*, núm. 16, Barcelona.

- (2003). «Le leggisuntuarie in Spagna: stato della questione». A: *Disciplinar e illusso. La legislazione suntuaria in Italia e in Europa tra Medioevo ed Età moderna*. Roma: Carocci editore.
- (2004). «Mercat i comunitat: dinamisme econòmic a la vila de Terrassa i la seva àrea d'influència (segle XIII)». A: *Acta historica et archaeologica Medievalia*, 25. Barcelona.
- (2004). «Família i unitat d'explotació». A: GIRALT, E. (dir.) i SALRACH, J. M. (coord.). *Història Agrària dels Països Catalans*. Vol. II. Edat mitjana. Barcelona: Universitats Públiques dels Països Catalans.
- (2004). «Ordinacions medievals de viles-mercat catalanes sobre el comerç i consum del vi». *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, Barcelona.
- (2005). «Uns petits nobles del Vallès: els Tagamanent». *Lauro*. Granollers: Museu de Granollers.
- AVENTÍN MERCÈ, M.; RISQUES, M. [dir.] (2007). *Història de l'Ajuntament de Barcelona. Dels orígens al 1808*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Ajuntament de Barcelona.
- (2008). Ressenya de Rosa LLUCH, *Els remenses: la senyoria de l'Almoïna de Girona als segles XIV i XV*. Girona, 2005. *Hispania*, LXVIII, núm. 229. Madrid.
- (2008). «Notaries i mercats del Montnegre a l'època medieval i moderna». *L'Aulet*, Sant Celoni.
- (2009). «La Catalunya feudal i la formació de la Corona d'Àragó. Segles XI-XII». A: *Catalunya i Hongria*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2009.
- (2013). «Jaume I: una política mercantil?». A: FERRER, M. T. (ed.). *Jaume I. Commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*. Vol. II. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.